

2. ДАВО, ф. 46, оп. 2, спр. 903. «Волинське воєводське управління».
3. ДАВО, ф. 183, оп. 1, спр. 1. «Любомльське повітове староство».
4. ДАВО, ф. 183, оп. 1, спр. 22. «Любомльське повітове староство».
5. ДАВО, ф. 183, оп. 1, спр. 25. «Любомльське повітове староство».
6. ДАВО, ф. 183, оп. 1, спр. 26. «Любомльське повітове староство».
7. ДАВО, ф. 183, оп. 1, спр. 37. «Любомльське повітове староство».
8. ДАВО, ф. 454, оп. 1, спр. 12. «Кураторіум Волинського шкільного округу в м. Рівне».
9. Domanski B. Powiat Lubomelski. Luboml, 1936. 147 s.
10. Dzinnik Urzedowy Kuratorium Okregu Szkolnego Luckiego. 1 szewca 1934 r. Nr. 6.
11. Dzinnik Urzedowy Kuratorium Okregu Szkolnego Luckiego. 1 wrzesnia 1934 r. Nr. 7.
12. Glos Wolynski. 18 czerwca 1922 r. Nr. 25.
13. Glos Wolynski. 9 lipca 1922 r. Nr. 28.
14. Jaroszynski M. Samorząd terytorialny w Polsce. Stan obecny. Wnioski do reform. Warszawa, 1923. 65 s.
15. Pobog-Malinowski W. Najnowsza historia polityczna Polski 1914–1939. Gdansk, 1990. T. 2. 624 s.
16. Woloszenowski J. Wojewodstwo Wolynskie w swietle liczd i faktow. T. 1. Luck, 1929. 249 s.
17. Васюта І. К. Соціально-економічні відносини на селі Західної України до возз'єднання (1918–1939 рр.). Львів : Вища шк., 1978. 190 с.
18. Ступарик Б. Національна школа: витоки становлення : навч. посіб. Івано-Франківськ, 1992. 190 с.

УДК 070.42(092):82–93.09

Максим ЯБЛОНСЬКИЙ,

*кандидат наук з соціальних комунікацій, доцент кафедри соціальних комунікацій
Волинського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк*

НАУКОВО-ПОПУЛЯРНІ ТЕКСТИ ПЕТРА ВОЛИНЯКА ДЛЯ ДІТЕЙ

Презентовано науково-популярні тексти Петра Волиняка з урахуванням завдань читанок для 2–5 класів і позашкільного читання «Барвінок», «Київ», «Лани», «Дніпро», «Запоріжжя». Схарактеризовано ідейно-тематичні особливості науково-популярних текстів Петра Волиняка для дітей.

Ключові слова: науково-популярні тексти, українська діаспора, Петро Волиняк, ілюстрований місячник для дітей «Соняшник» (Торонто, 1956–1961), читанки Петра Волиняка «Барвінок», «Київ», «Лани», «Дніпро», «Запоріжжя».

Науково-популярні тексти з огляду на характер викладу матеріалу та спосіб оприлюднення відіграють значну роль у формуванні інформаційної культури суспільства. Якщо ж мова йде про доцифрову епоху, то доречно твердити про сильні просвітницькі тенденції таких текстів. У виданнях, призначених для дітей, така специфіка утруднена вимогами форми та стилістики. Принципи доступності, наочності та зв'язку з життям формують навчальні завдання науково-популярних текстів. Такі настанови ускладнено контекстом місця і часу для української діаспори 1950–1960 рр., коли науково-популярні тексти для дітей практично були

чи не єдиним джерелом інформації про Україну. Принагідно зачитуємо зі звернення редактора Петра Волиняка часопису для дітей «Соняшник» (Торонто, 1956–1961) до читачів: «Ваш, діти, журнал “Соняшник” видається для всіх українських дітей поза Україною. У ньому друкуватимуться твори для менших і більших дітей. Тут ви читатимете вірші, оповідання і нариси про Україну та наш народ, про українські міста, ріки, моря, про наші степи та гори.

Тут ви матиме також оповідання з нашої історії, про нашу віру та церкву, про наші свята. Будуть також оповідання про наших великих людей.

У журналі буде багато малюнків та фот. У кожному числі будуть фота українських дітей в українських школах по всьому світі.

Журнал “Соняшник” помагатиме вам пізнати й любити нашу Україну» [7].

Окремі складники проблеми розглянуто в нашій публікації «Ілюстрований місячник для дітей “Соняшник”: організаційний аспект» [10]. Так, зокрема про часопис зауважено: «Редактор і видавець місячника для дітей намагався привабити своїх читачів насамперед змістовим наповненням. Серед здобутків журналу – пізнавальна рубрика «Знай історію свого народу!» («Вивчай історію свого народу»). Опубліковані в ній матеріали мають науково-популярний характер. Їхня мета – наголосити на державотворчій традиції українського народу; закономірно, що увага редактора спрямована до історії Київської Русі, козацької доби, періоду УНР. Авторство статей (до речі, не завжди зазначене) належить редактору П. Волиняку. На чільному місці в редакційному задумі – релігійне виховання українських дітей. Цій меті підпорядковане представлення науково-популярних публікацій митрополита Іларіона. Закономірно, що різдвяні та великодні святкування стають визначальними у концепції січневих і квітневих / травневих чисел відповідно» [10, с. 155].

Маємо на меті більшою мірою зосередитися на аналізі відповідного контенту в читанках, упорядкованих Петром Волиняком.

У читанці «для 2-ої класи та позашкільного читання» «Барвінок» вміщено низку неавторизованих текстів пізнавального плану «Знівечена книжка» [1, с. 3], «Папір» [1, с. 11], «Найближчий родич» [1, с. 11–12], «Буряк і цукор» [1, с. 12], «Швидкість» [1, с. 13–15], «Одяг» [1, с. 18], казка «Тепло й холод» [1, с. 27–28], «Опалення» [1, с. 34], «Літак поміг» [1, с. 37], «Моя родина» [1, с. 40], «Тарас Шевченко» [1, с. 55], «Чому святимо вербу перед Великоднем?» [1, с. 70–71], «У лісі» [1, с. 75], «Перепілка» [1, с. 77–78], «Петрове озеро» [1, с. 91–93], «Київ» [1, с. 102], які супроводжені запитаннями. Такі тексти містять елементи художнього стилю (образність, персоніфікація), тут часто використано звертання до читачів. Стилзація народної легенди проступає у тексті «Петрове озеро», казки – у творі «Швидкість». Текст «Тепло й холод» містить жанрове визначення казки. Подекуди в оповідах крізь призму історій вимишлених героїв популяризовано певні відомості («Моя родина», «Чому святимо вербу перед

Великоднем?»). Такий підхід використано й у тексті Петра Волиняка «Симон Петлюра» [1, с. 98–101].

Неавторизовані науково-популярні тексти подано й у читанці «для 3-ої класу та позашкільного читання» «Київ»: «Слон» [4, с. 7–8], «Спас – свято врожаю в Україні» [4, с. 16], «Як умер князь Олег» [4, с. 17–18], «Голодна або водяна кутя» [4, с. 11–12], «Асканія Нова» [4, с. 44–45], «Страус» [4, с. 46–47], «Багатства України» [4, с. 55–57], «Донбас» [4, с. 100–101]. У текстах «На острові Бірючому» Петра Волиняка [4, с. 93–99] та «Зелені свята» [4, с. 102–103] науково-популярний виклад поєднано з життєписними історіями вигаданих героїв.

У тематичному аспекті науково-популярні тексти Петра Волиняка різнопланові: історія Київської Русі («Золотоверхий Київ» [4, с. 64–65], «Печерська Лавра в Києві» [4, с. 79–81]), географія України («Крим» Петра Волиняка [4, с. 90–92]), фауна України («Соловейко» [4, с. 82–83]). У «Слові до вчителів та батьків», яким супроводжено читанку «Київ», Петро Волиняк наголосив на важливості українського контенту: «Саме в цій книжці я більше, ніж в інших, звернув увагу на історичні теми, на теми з наших традицій, на українську природу, і краєзнавство. Перевага такої тематики в цій читанці обумовлена вимогою вчителів, які скаржаться мені, що “нема матеріалу в нашій дитячій літературі, яким би можна ввести дитину в український світ. Діти не знають ані назов рослин, ані птахів, діти не знають наших свят...” Керуючись цим, я й подаю такі матеріали як про Спаса, (подаю Його на часі канадійсько-американського дня подяки), про солов'я та інші» [4, с. 109]. Залишилися актуальними і методичні засади, і ідеологічні настанови автора цього навчального видання: «Укладаючи цю читанку, я ставив такі завдання: 1. доступність текстів для дітей, 2. різноманітність тематики, щоб дати найбільшу кількість слів, 3. різноманітність авторів – від клясиків до сучасних письменників з України і з еміграції, 4. територіальна різноманітність тем, щоб дати дитині уяву не про якусь одну частину України, а про її цілість. Тут я свідомо наголошую матеріали з скідньої України (Донбас) і півдня її (Крим, Озівське море), ураховуючи, що з цими частинами України не обізнані не тільки учні, а й багато еміграційних вчителів» [4, с. 109].

Текст Петра Волиняка «Золотоверхий Київ» поділено на дві тематичні частини, що полегшує сприйняття. Джерела обох частин – «Заснування Києва» і «Відки походить назва Київ» – «Повість минулих літ». Щоправда, автор «Золотоверхого Києва» не вказує, що подає свій твір за давньоруським літописом. Закономірно, що й завдання до твору стосуються тільки проблемно-тематичних аспектів твору. Якщо частину «Заснування Києва» створено за апокрифічним сюжетом про апостола Андрія, то в другій, окрім легенди про трьох братів і їхню сестру Либідь, авторська увага звернена до поезії В. Сосюри, в якій оспівано Київ. До речі, саме цей твір підрадянського автора Петро Волиняк опублікував

на першій сторінці титульного аркуша редакційного ним часопису «Нові Дні» Ч. 31 1952 р. та в читанці «Лани» [6, с. 65].

Текст «Печерська Лавра в Києві» створено на основі «Києво-Печерського патерика», про який Петро Волиняк також не згадує.

Очевидно, автор цих текстів не хотів обтяжувати інформацією своїх юних читачів.

Текстом «Крим», окрім популяризації відомостей із географії, Петро Волиняк має на меті наголосити на тому, що «Крим – дуже багата й гарна частина України» [4, с. 92].

Аналогічні завдання в тексті Петра Волиняка «Соловейко». Так, автор підкреслює, що «Солов'я в Україні дуже люблять. Нема в світі співуна кращого від солов'я» [4, с. 83]. Доречною є згадка про прикмету, поширену в Україні: «як ячмінь колос викине, то й солов'ї перестають співати, бо саме в той час вилуплюються з яєчок солов'їнята» [4, с. 83].

У читанці «для 4-ої класи та позашкільного читання» «Лани» Петро Волиняк також подає неавторизовані тексти науково-популярного характеру, зокрема «Різдво в Україні» [6, с. 52–54] та «Великдень» [6, с. 78–79],

«Симон Петлюра» Петра Волиняка [6, с. 84–86] – це не тільки популяризація біографії українського державного та політичного діяча, а насамперед пропагування україноцентричного світогляду й утвердження думки про роль видатної постаті в історії. У побудові тексту можна простежити певне обрамлення. Так, і на початку («Симон Васильович Петлюра був найбільшим українським провідником нашого часу. Під його керівництвом Україна звільнилась від Росії» [6, с. 84]), і на завершенні твору («Нікого так не бояться більшовики, як Петлюри. Тепер, по його смерті, навіть його ім'я лякає їх. Ще й досі вони всіх українців, що борються з Росією, зовуть петлюрівцями. Коли на когось в Україні скажуть: “Це петлюрівець”, то вже він не житиме – його задушуть у в'язниці. За царя всіх українських патріотів звали мазепинцями (від гетьмана Івана Мазепи, що боровся проти Росії). За Леніна й Сталіна всіх добрих українців зовуть петлюрівцями. Але мазепинець і петлюрівець для всіх українців найлюбіші імена.

Будьмо всі такими, як були Мазепа й Петлюра» [6, с. 86]) наголошено на значенні діяльності Симона Петлюри в історії України.

«Дніпро» – «читанка для 5 класи та позашкільного читання» [2]. Окремі тексти в цьому виданні також подано без вказівки авторства: «Тарас Григорович Шевченко» [2, с. 56–59], «Микола Лисенко» [2, с. 80–81], «Михайло Пронченко» [2, с. 98], «Дніпрельстан» [2, с. 98–100].

Текст Петра Волиняка «Кубанщина напередодні 1933 року» [2, с. 92–97] постав на основі його літературного репортажу «Кубань – земля українська, козача...» (1948). Як уже зауважувалося, твір демонструє чітку громадянську

позицію та політичні переконання автора; «Текст Петра Волиняка – це не тільки спостереження подій, живим очевидцем яких він був, а й бачення взаємозв'язків, усвідомлення першопричин суспільних процесів, тенденцій розвитку» [11, с. 125]. За задумом Петра Волиняка як упорядника читанки для 5 класу, матеріал з історії України, зокрема про українську Кубань, про Голодомор, учням треба обов'язково подавати.

У «читанці для п'ятої класи та позашкільного читання» «Запоріжжя» враховано досвід попередніх видань. Лише окремі тексти науково-популярного плану подано неавторизованими: «У Чорноморському заповіднику» [3, с. 61–66], «У хащах Карпат» [3, с. 100–102].

Більшість науково-популярних текстів Петра Волиняка присвячено давній історії («Давні народи, що населяли Україну» [3, с. 18–32]; «Слов'яни» [3, с. 71–73]) та історії Київської Русі («Русь-Україна за часів Олега» [3, с. 73–78]; «Ігор – великий князь київський» [3, с. 78–82]; «Хрещення княгині Ольги» [3, с. 82–83]; «Князь-лицар Святослав» [3, с. 83–85]; «Київ за князя Ярослава Мудрого» [3, с. 85–86]; «Князь Володимир Мономах» [3, с. 87–89]; «Відки походить назва нашої столиці?» [3, с. 89–90]). Історію України ХХ ст. презентовано в текстах «Перемога над арсенальцями» [3, с. 33–35] та «Симон Петлюра» [3, с. 69–70]. Окремі з них вже публікувалися на сторінках попередніх читанок Петра Волиняка.

До речі, науково-популярні тексти Петра Волиняка для дітей використано в читанці «Наші скарби» (1978), впорядкованій Ксенією Турко та Оленою Грекул: «Давня віра українців» (за Петром Волиняком) [9, с. 216–217], «Подорож княгині Ольги до греків» (за Петром Волиняком) [9, с. 217–219]. І в сучасному виданні хрестоматії української діаспорної літератури для дітей і юнацтва «І в мене був свій рідний край...» (2019) подано уривки з текстів Петра Волиняка «Давні народи, що населяли Україну» [8, с. 97–100] і «По шевченківських місцях» [8, с. 100–102].

Отже, можна простежити певні закономірності: в читанках, упорядкованих Петром Волиняком, презентовано низку його науково-популярних текстів, тематика яких пов'язана з давньою історією України, добою Київської Русі та з подіями ХХ ст. (період УНР; діяльність С. Петлюри; голодомор на Кубані). Якщо в читанці для 2 класу «Барвінок» роль С. Петлюри в історії України популяризовано крізь призму історій вимислених героїв, то в читанках для 4 класу «Лани» та для 5 класу «Запоріжжя» виклад подається в жанрі науково-популярної статті.

Джерела та література

1. Волиняк Петро. Барвінок : читанка для 2-ої класи та позашкільного читання / друге поширене видання. Торонто : Нові Дні, 1955. 108 с.
2. Волиняк Петро. Дніпро : читанка для 5 класи та позашкільного читання. Торонто : Нові Дні, 1953. 112 с.

3. Волиняк Петро. Запоріжжя : читанка для п'ятої класи та позашкільного читання. Торонто : Нові Дні, 1968. 104 с.
4. Волиняк Петро. Київ : читанка для 3-ої класи та позашкільного читання. Торонто : Нові Дні, 1954. 112 с.
5. Волиняк П. Кубань – земля українська, козача... : репортаж. БуеносАйрес : Полтава ; друк. : Зальцбрук : «Наукова Друкарня», 1948. 71 с.
6. Волиняк Петро. Лани : читанка для 4-ої класи та позашкільного читання. Торонто : Нові Дні, 1952. 96 с.
7. Волиняк Петро. Що буде в «Соняшнику»? *Соняшник*. 1956. Ч. 1. Зворот титульного аркуша.
8. І в мене був свій рідний край... : хрестоматія української діаспорної літератури для дітей і юнацтва / уклад. М. В. Варданян. Харків : АССА, 2019. 704 с.
9. Наші скарби / упор. К. Турко, О. Грекул. Edmonton : Province of Alberta, Department of Education, 1978. 371 с.
10. Яблонський М. Ілюстрований місячник для дітей «Соняшник»: організаційний аспект. *Молодий вчений*. Херсон, 2018. № 9.1 (61.1). С. 153–157.
11. Яблонський М. Репортаж Петра Волиняка «Кубань – земля українська, козача...»: жанрові та художньо-публіцистичні особливості. *Діалог: медіастудії*. Одеса, 2015. Вип. 20. С. 116–127.